

אחרי 20 שנה / על עבודתה של שלומית ליוור

לפני קצת למעלה מ-20 שנה בחרתי בשלומית ליוור לתערוכת יחיד במסגרת "נדבך" – סדרת תערוכות בהן מורה בחר תלמיד בבית האמנים בירושלים. וזה הטקסט הקצר שכתבתי אז:

"יומן רב החובל " הוא ספרון זעיר שדפיו מחוברים זה לזה בקיפולי נייר. הוא כתוב ומאויר בעפרון ובעט, ומספר על רב חובל שספינתו נטרפה אל אי בודד מאוכלס בציפורים נקבות המשמידות כל ציפור זכר שנולד. הן מותירות בחיים זכר יחיד לצורכי הפריה, ומחליפות אותו אחת לעשרים וחמש שנה.

הספרון הזה, אותו כתבה וציירה, ספק ברצינות ספק בדרך לצון, בזמן לימודיה בתיכון, הוא המקור לציוריה של שלומית ליוור. אלה ציורים שהספר (ועמו הכתב) הוא הדימוי המרכזי שלהם. בצד הציורים מוצגים גם צילומים צבעוניים עשירים בפרטים, בהם מככבת שלומית עצמה בפוזות פרובוקטיביות וחושפניות המציגות היבטים שונים של נשיות.

נראה לי שהתערוכה בנויה סביב שני נעלמים – ציור ונשיות. הציורים נכבשו על-ידי הספר, וכשמופיע דימוי צבעוני תלת-ממדי הוא מצולם. בשני המקרים הציור נעקף. הוא מושך אך אין להתקרב אליו. באופן דומה הנשיות המופגנת יתר על המידה, גם בטקסט וגם בצילומים, היא נשיות הפועלת לפי אמות מידה גבריות, וביסודה התרסה הנובעת מחולשה.

בשני ציורים מוקדמים יותר מופיע זוג כפות רגליים (רגליה של האמנית) מונח על מרקע טלוויזיה, בו מוצג קרב אגרוף.

הציורים האלה מחדדים את התשוקה למדרך כף רגל בטרטוריות מפתות בלתי מושגות.

מה קרה, אם כך, מאז?

אי בודד

האי הבודד הוא ללא ספק הבית, הדירה בה שלומית גרה ועובדת. יש בה חדר המוקדש לסטודיו אך למעשה העבודה מתפרשת ומתפשטת על פני הבית כולו ומקיימת יחסי סימביוזה עם פעולות החיים הרגילות, עד שקשה להפריד ביניהן. הבית עצמו והחפצים הרבים שבו נגועים במחלת האמנות ומשתתפים בטקס הפיריון הבלתי נלאה והמתמשך שלה. בסרט הוידאו הנהדר 'לאחר 20 שנה' (2017), שבו שקופיות נמוגות בקצב אחיד בזו אחר זו, הבית מוצג כאתר ארכיאולוגי, מעקב ומחקר של תרבות שלמה. הממצאים מונים בעיקשות את כל מה שנמצא בשולי החיים, בשאריות, בשיירים, בשברים ובמקטעים, מה שמונח או הוטל בקצה, לצד, ליד ומתחת. דברים שמידת הנראות שלהם משתנה והם כמו מתחמקים מן המצלמה, נמנעים ממנה, בעוד היא עצמה תרה אחר המיקוד הנכון. אלה כוללים דברים מן הדומם, החי והצומח כשלעתים לא קל לדעת מה הוא מה.

"...נצרים מְדַלְדְּלִים וְכַפּוּפִים,

מְשַׁתְּרָבִים בְּגִסוֹת מְתָבוֹת פְּגוּעוֹת קִמְחוֹן,

תָּלוּ כְּלָפֵי מְטָה צְנָאָרִים אֲרָפִים, צְהָבִים וְרָעִים, כְּמִין נְחָשִׁים טְרוּפִיִּים.

וְאִיזוֹ. עֲצָרַת שָׁל בְּאוֹשִׁים! –

שָׁרָשִׁים בְּשָׁלִים כַּפְתִּיּוֹן נוֹשָׁן,
גִּבְעוּלִים בְּשָׁרְנֵיִם, פּוֹרְיִים עַד צַחְנָה, עֲמוּסֵי תַחְמִיץ,
טַחֵב-עֵלִים, דָּשָׁן, סִיד, שְׁנַעְרָמוּ כְּנֶגֶד לוחות חֲלִקְלָקִים,
דָּבָר לֹא וְתָר עַל חֵיָיו:

אֶפְלוּ הַלְכָלוֹךְ זַע בְּנִשְׁימוֹת קִטְנָטָנוֹת. "

(מחסן שורשים' מתוך 'ילד על גג חממה – מבחר משירי תיאודור רות'קה' בתרגום: צביקה יעקובי.)

ציפורים

הציפורים שבאי היו לאחת מהופעותיה השונות של הפרסונה שלולמית בנתה מאז מתוך האשה 'הפרובוקטיבית והחושפנית' שמן הצילומים בתערוכה ההיא. הפרסונה, אקרא לה בת-שלומית, מופיעה בגלגולים שונים בעבודות הוידאו, הציורים והרישומים, כמו גם בעבודות הקרמיקה המוצגות בתערוכה הנוכחית. בעבודת הוידאו 'גבוה' (2013), בת-שלומית מנתרת בידיים פשוטות ככנפיים במשך למעלה מ-18 דקות (בפועל הצילום נמשך מזריחת החמה ועד לאחר שקיעתה) בניסיון להתרומם. יום הצילומים מתחיל עם בת-שלומית שאך זה התעוררה, עיניה עצומות למחצה, שערה סתור והיא לבושה ברישול מה, מציבה עצמה על שטיחון רצפה אובאלי כתום לפני מסגרת דלת היציאה למרפסת, שממנה רואים את שמי השחר המפציע ושומעים ציוצי ציפורים חרוצות לרוב, הומות ומזרזות לעבודת יומן. בת-שלומית, אף היא חרוצה, מנסה שלא לפגור אחריהן ומנתרת עצמה למוות או לפחות עד אפיסת כוחות.

נשיות

האישה, אחת משני הנעלמים שבטקסט מ-1998, מצאה, אם כך, מסתור בבת-שלומית. אותה אישה-ציפור, ההופכת לנשים רבות (כך ממש בסרט 'עם מעט עזרה' מ-2011, בו דמותה המוכפלת הן ידידותיה מהן היא מצפה לעזרה). בת-שלומית היא המצאה עתירת דמיון העושה שימוש מדויק בנתוני הגוף והמזג של האמנית. היא כמו אוטומטון שהושתל בגוף, ואינו נח לרגע, בולם וחוזר ושב ומתניע. בת-שלומית היא רבת פעלים, קופצת, מפרפרת, מנפנפת, מזיזה, מביאה ומחזירה, עצובה ומצחיקה בו זמנית, אין לה רגע של שקט. כדי למצוא איזון היא מפעילה תחבולות, מערימה ספרים על הראש, עומדת על רגל אחת, מתמודדת עם מטאטא, כולה ריכוז במשימה האחת והיחידה, כאילו מתח בה מישהו מפתח מאחור להפעיל מנגנון מכוון (איזון 2015).

עם זאת, הופעתה הראשונה בסרטים היתה בסבילות מוחלטת, ישנה בבגדיה באמבטיה ההולכת ומתמלאת במים בעבודה שנקראה 'תאומות נמוות', צירוף מלים המכיל כמובן את הביטוי 'מאות נמות' (2007). מה שהופך את הופעתה מחדש כעבור כשלוש שנים לקימה מן המתים. שלומית ליזור, בטקסט שכתבה על עבודותיה אומרת "תנועה מעגלית חשובה לי במיוחד." זו מבטיחה שדבר לא יסתיים, שתמיד תהיה שיבה.

ציור

בת-שלומית היא זו המתגוררת על האי הבודד, אך היא מטפחת חלום להיות דיירת של ציור, הנעלם האחר מאותו טקסט. במיצב הוידאו 'מסגרת חלון' (2010) היא אינה חוסכת מאמץ, שבה ומנסה לרבע את גופה העגלגל, להתאימו ולעצבו לפי מסגרת החלון המרובעת. במיטב האקרובטיקה היא נצמדת למשקופים בידיה, רגליה, כתפיה, מתהפכת, נלחמת בכוח הכובד ובו זמנית גם מבצעת פעולות פשוטות שנהוג לעשות בבית, כמו קריאת ספר ודיבור בטלפון. למעשה, רוב עבודות הוידאו מצולמות עם אותה מסגרת חלון / מסגרת ציור ברקע.

מצד שני, כשזה מגיע לציור ממש ישנה דווקא התעלמות מהמסגרת ומרובע הציור ושלומית בעבודה ציורית מוקפדת שוקדת על הולדת גוף תלת ממדי ובשרני מן המרובע השטוח. וכך בת-שלומית שמן הציורים אינה עוד הבובה המרושלת, המקפצת ומתאמצת להגשים מטרות חסרות שחר, היא דמות נפילית הנטועה היטב באדמה, לא עוד אבודה בעולם, אלא אחת שמצאה לעצמה ג'ובים ראויים כמו שומרת או שוטרת מעוטרת בקסדה ובמכשירי קשר, אחת שעושה סדר.

ספר

'יומן רב החובל' יכול היה להיות גם שמה של התערוכה הנוכחית בגלריה בנימין, בה מציגה שלומית ליזור "דפי" קרמיקה וחרסינה מצוירים הנראים כשרידיים מתרבות עתיקה ורחוקה. בטקסט שכתבה שלומית היא אמנם מדברת על פריימים של סרט, שכן, בפועל, אלה איורים המבוססים על דמותה ופעולותיה של בת-שלומית מסרטי הוידאו. אך אני מוצאת את הדימוי השמרני של הספר מתאים יותר לעבודות לו-טק אלה. כאן, הדמות אמנם איבדה את הדחיפות, האובססיה והפעלתנות המקורית, היא עוברת הקפאה (או למעשה שריפה) ופשוט, אך אלה רק הועתקו לתהליך הייצור עצמו, שכן מדובר במאות עבודות בגודל אחיד כמעט שנעשו אף הן ברצף קדחתני, בעשרות וריאציות. יש חן רב בחומר שעבר תהליכי טיפול שונים, חלקם לא נשלטים ובלתי צפויים כמו התנפחויות, שינויי צבע, פנטימנטי, גלזורות שנשפכו, סדקים שאירעו בשריפות השונות, קווים שמתגלים או מודגשים רק לאחר השריפה. כמו בסרט 'תאומות נמות' שלומית משכיבה כאן את עבודותיה לישון, משלחת אותן לממד אחר, למהלך זמן נפרד. דפי הקרמיקה נראים כאילו נחשפו לאחר שהיו טמונים שנים רבות באדמה, שחבקה את החומר שממנה מוצאו והשאירה בו את חותמה. המוות אצלה גם הוא תחבולה של האמנות, זו היודעת להישאר ולשוב ולהתגלם תמיד. וכאן אנחנו מגיעים לסין.

סין – אחרית דבר

סין, תרבות שכיודע קרובה ללבי, עלתה בדעתי מיד כשנכנסתי לדירתה של שלומית עם עבודות הקרמיקה תלויות ומונחות על כל משטח אפשרי, פרושות זו בצד זו או בערימות. קודם כל אפשר להתלות בחומר עצמו, חרסינה, חרס-סין, הפורצלן, שהוא וריאציה טהורה יותר של חמר ושימש לעשיית חלק מן העבודות, כך הסבירה.

אחר כך, הדמויות המצוירות, שהן כאמור גלגול של בת-שלומית, העלו בדעתי מיד צלמיות קברים של נשים שמנמות מתקופת טאנג (618-907) שאהבתי מזה זמן רב ואף השתמשתי בהן בציוריי.

The Importance of Being Balanced - שלומית ליזר, איזון

אלה פסלונים של נשות חצר שהונחו בקבריהם של אנשי אצולה על מנת לדאוג לצרכי המתים. בתסרוקת מעטירה ולבוש שופע, פניהן, פני נשים אינטליגנטיות, עם חיוך כבוש, אירוני מעט. בשיטוטיי באינטרנט מצאתי גם ציורים על אריחים בקברים מתקופות וואי וג'ין (המאה ה-3) שמבלי דעת שלומית מתכתבת איתם.

ומדוע שלא אסיים עם שני ציטוטים מתוך "הזמיר ומלך סין", סיפורו היפה של האנס כריסטיאן אנדרסן, שבילדותי תיווך לי ולילדים רבים אחרים את סין, כאן בתרגומו העתיק להפליא של דוד פרישמן.
הראשון (איך לא?), על הציפור המכאנית שקיסר יפן שולח במתנה למלך סין:

...ובתוך הארגו מעשה צעצועים מלאכת חושב, עשוי בתבנית זמיר אשר עשה אותו חרש אמן, והוא דומה אל הזמיר החי בכל, ורק משבצת אבנים יקרות לו מן הקצה אל הקצה, אבני שהם הן ואבני ברקת וספירים. והיה במתוח את מיתרי העוף העשוי הזה, ונתן את קולו כרגע והשמיע את אחד השירים אשר שר הזמיר החי, ובתחו את קולו והניע גם את זנבו כה וכה והוא נוצץ מרב זהב ומרב כסף. ועל צוארי כלי העוף הזה מצאו לוח קטן ועליו כתוב: "הזמיר השלוח מאת מלך יפוניה כמוהו כאין לעמת הזמיר אשר למלך סין!"

השני, מתוך משפטי הפתיחה של הסיפור אותם אני מקדישה לכל אשר נולדו זרים במקומות מגוריהם:

הלא ידעת אם שמעת כי מלך בארץ סין והוא איש סיני, וכל האנשים אשר מסביב לו גם הם אנשים סינים. אכן זה שנים רבות מאד מאז היו הדברים האלה ועד עתה, כי על כן טוב אשר תשמע אותם בעוד מועד, פן רבו הימים ונשכחו. והארמון אשר ישב בו המלך הוא הארמון היפה מכל הארמונות אשר על פני האדמה. פלו עשוי פורצילאנה מבית ומחוץ, והיא יקרה מכל יקר, ורק קלה מאד להשבר, אשר לא יוכל איש לנגוע אליה ואשר יזהר מאד כל איש בלכתו.

נורית דוד אפריל 2019